

Profesor Bożena Wyrozumska (1933–2022)

Prof. Bożena Wyrozumska w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii przy ul. Studenckiej 3, 2008 r., fot. Elżbieta Orman.

22 VIII 2022 zmarła prof. Bożena Wyrozumska. W dziejach krakowskiego środowiska historycznego, w szczególności badaczy nauk pomocniczych historii, skończyła się pewna epoka. Odeszła uczennica i współpracowniczka wybitnych krakowskich mediewistów: Romana Grodeckiego, Sylwiusza Mikuckiego, Zofii Kozłowskiej-Budkowej, Karola Buczka, Mariana Friedberga. Była ostatnią osobą łączącą obecne pokolenia historyków z ich wielkimi poprzednikami.

Bożena Wyrozumska z domu Jacorzyńska urodziła się 27 VI 1933 w Stanisławowie. Należała do pokolenia, któremu dzieciństwo odebrała wojna, a młodość i czas studiów – stalinizm. Od 1940 r. uczęszczała do szkoły podstawowej w Kołomyi, gdzie ukończyła pięć klas¹. Wczesne dzieciństwo upłynęło Jej pomiędzy tymi dwoma kresowymi miastami. Po latach powie: „Moją małą ojczyzną jest Kołomyja”². Powojenne wydarzenia zabrały Jej „kraj lat dziecińczych” i sprawiły, że „ojczyzną” stał się Kraków. Jednak nie od razu. Po wojnie rodzina osiedliła się w Zabrze, tam też kontynuowała edukację. Jak wspominała, dorobek całego życia wywieziony z Kołomyi zmieścił się w wielkim kufrze i kilku paczkach. Zachowało się tylko kilka przedmiotów przypominających tamte miejsca i czasy, wśród nich wzmiankowany kufer, który stał się znakiem ciągłości i ozdobą mieszkania przy ul. Armii Krajowej 89.

¹ Postaci B. Wyrozumskiej poświęcono kilka opracowań, przede wszystkim: Z. Piech, *Profesor Bożena Wyrozumska w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii*, w: *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75. rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008, s. 5–11; M. Starzyński, *Droga – Drogi. O profesor Bożenie Wyrozumskiej w pięćdziesięciolecie odnowienia doktoratu*, w: B. Wyrozumska, *Fontes. Prace wybrane z dziejów średniowiecza i nauk pomocniczych historii*, wybór i oprac. M. Starzyński, Kraków 2018, s. IX–XXI; zob. też tenże, *Profesor Bożenna Wyrozumska (27 czerwca 1933 – 22 sierpnia 2022)*, „Alma Mater”, 236, 2022, s. 91–93; tenże, *Bożenna Wyrozumska (1933–2022). „Moją małą ojczyzną jest Kołomyja”*, „Rocznik Krakowski”, 88, 2022, s. 401–404, oraz opracowania zamieszczone w dalszych przypisach. Materiały archiwalne do biografii B. Wyrozumskiej znajdują się w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. WFH 237 (Teczka studencka), WFH 259 (Teczka doktorska), Wydział Historyczny – Teczka habilitacyjna, Wydział Historyczny – Teczka profesorska, DSO II.

² Wiele cennych informacji do biografii znajduje się w niepublikowanym wywiadzie przeprowadzonym z B. Wyrozumską przez Joannę Komperdę 14 i 16 II 2007. Tekst wywiadu jest w posiadaniu prof. Marcina Starzyńskiego, któremu dziękuję za jego udostępnienie.

W 1950 r. złożyła egzamin dojrzałości w Państwowej Ogólnokształcącej Szkole Żeńskiej stopnia podstawowego i licealnego nr 28 w Zabrze. We wrześniu tegoż roku zdała egzamin wstępny na studia historyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim i od tego czasu Jej związki z tą uczelnią trwały nieprzerwanie. Okres studiów (1950–1955) i pierwsze lata pracy przypadły na najtrudniejsze lata stalinizmu, ze wszystkimi tego konsekwencjami. Dolegliwości te w dużym stopniu łagodziło grono profesorskie, wywodzące się z okresu przedwojennego, będące gwarancją wysokiego poziomu naukowego i etycznego³.

Jej zainteresowania naukowe, koncentrujące się na średniowieczu i naukach pomocniczych historii, ukształtowały się już w czasie studiów. Uczęszczała na seminarium prof. Romana Grodeckiego z dziejów społecznych i gospodarczych średniowiecznej Polski, na seminarium z nauk pomocniczych historii prof. Sylwiusza Mikuckiego oraz na seminarium paleograficzne prof. Zofii Kozłowskiej-Budkovej. Pracę magisterską pt. *Powstanie i rozwój wielkiej własności klasztoru bożogrobców w Miechowie (do końca XIV wieku)* napisała pod kierunkiem prof. R. Grodeckiego. Dyplom ukończenia studiów otrzymała 29 I 1955. Na trzecim roku studiów odbyła specjalizację w zakresie archiwistyki, a następnie w sierpniu 1953 r. praktykę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Krakowie. Do problematyki miechowskiej powróci trzykrotnie, w latach 1965, 1969 i 1970, publikując krótkie opracowanie dotyczące Miechowa w encyklopedii *Miasta polskie w tysiącleciu* oraz recenzje pracy Zbigniewa Penckowskiego *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914* i opracowania *Ziemia miechowska*⁴.

1 XII 1954 została zatrudniona w Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w charakterze pracownika kontraktowego z funkcją pomocniczego pracownika nauki, a już po miesiącu, od 1 I 1955, na stanowisku asystenta, przechodząc następnie kolejne stopnie uniwersyteckiej kariery. Od 1961 r. była zatrudniona na stanowisku starszego asystenta, następnie od 1967 r. – adiunkta, doktorat uzyskała w 1967 r., a habilitację w 1997 r. W 2002 r. uzyskała tytuł profesora. Jednak suche daty i fakty nie są w stanie odzwierciedlić Jej naukowej, dydaktycznej i czysto ludzkiej osobowości.

Dobre przygotowanie z zakresu nauk pomocniczych historii, a zwłaszcza paleografii oraz archiwistyki, pozwoliły Jej wkomponować się w profil Zakładu, chociaż droga prowadząca do właściwej Jej tematyki była dość długa. Zainteresowania naukowe kształtowały się etapami i koncentrowały się wokół kilku wybranych zagadnień. Na początku były to dzieje miast małopolskich, najpierw Radomia, Czerwca i Olkusza, w mniejszym stopniu Miechowa, a następnie Krakowa i Kazimierza oraz instytucji miejskich, geografii historycznej, a zwłaszcza problematyki dróg, biografistyki, historii krakowskich Żydów w średniowieczu oraz edytorstwa źródeł. Prace te miały charakter wybitnie źródłowy, co stało się cechą charakterystyczną całej Jej twórczości.

Rozpoczęła pracę w Katedrze bardzo mocno naznaczonej semkowiczowską tradycją, zajmującą obszerny lokal na parterze przy ul. Straszewskiego 27, wyposażoną w świetne zbiory i bibliotekę, wśród uczniów i współpracowników zmarłego pięć lat wcześniej (1949) prof. Władysława Semkowicza. Kierownikiem Katedry był prof. Sylwiusz Mikucki, bardzo ważną postacią była też prof. Zofia Kozłowska-Budkova⁵. Przez Katedrę przeszło wówczas kilkoro młodszych pracowników, jednak tylko Bożena Wyrozumska i starszy o 11 lat Zbigniew Perzanowski zostali w niej na stałe, osiągając z biegiem czasu tytuły profesorskie⁶.

Katedra przy ul. Straszewskiego 27 powracała we wspomnieniach jako miejsce legendarne. W trudnych latach 40., 50. i 60. udało się tam zachować coś z przedwojennej tradycji i atmosfery. Decydowała o tym jedność miejsca, gdyż Katedra była tam zlokalizowana od 1934 r., a także wyjątkowe osobowości jej profesorów oraz wybitni sąsiedzi. Na parterze znajdowały się dwie pracownie Polskiej Akademii Umiejętności (od 1951 r. Polskiej Akademii Nauk): Pracownia Słownika Staropolskich Nazw Osobowych z prof. Witoldem Taszyckim oraz Pracownia Słownika Łaciny Średniowiecznej w Polsce z prof. Marianem Plezią. Na piętrze mieściły się dwie katedry historyczno-prawne z prof. Adamem Vetulanim i prof. Michałem Patkaniowskim. Wymienić też należy prof. Karola Buczkę, organizatora Pracowni Słownika Historyczno-Geograficznego Ziemi Polskich w Średniowieczu w Instytucie Historii PAN, często odwiedzającego Katedrę w celach naukowych i towarzyskich, który odegrał ważną rolę w naukowej biografii B. Wyrozumskiej.

Bogata biblioteka Katedry była traktowana przez sąsiadów jako dobro wspólne, toteż często i obficie z niej korzystali. Ten zwyczaj przetrwał również wówczas, gdy Katedra, już jako Zakład, przeniosła się w 1972 r. na ul. Świerczewskiego 3 (obecnie ul. Studencką). W kamienicy przy ul. Straszewskiego 27 powstała mała „republika uczonych”, których łączyła tematyka badań silnie powiązanych z naukami pomocniczymi historii: filologii klasycznej, językoznawstwa oraz historii państwa i prawa. Potwierdza to w swych wspomnieniach prof. Stanisław Salmonowicz⁷. Drugą część zawodowego życia, od 1972 r.,

³ O atmosferze studiów historycznych w tym czasie zob. *Mój Kraków. Wywiad z prof. Jerzym Wyrozumskim, honorowym prezesem Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, w: *Cracoviensis civitas – singulare totius Poloniae decus. Materiały z I oraz II Ogólnopolskiej Studencko-Doktoranckiej Konferencji Naukowej „Kraków na przestrzeni wieków”*, red. M. Chruściak, Kraków 2018, s. 15–28. Sporo mówi o tym też B. Wyrozumska w wywiadzie zasygnalizowanym w poprzednim przypisie.

⁴ Wszystkie cytowane publikacje zostały zestawione w dwóch bibliografiach, zob. *Bibliografia prac prof. dr hab. Bożeny Wyrozumskiej*, oprac. P. Rabiej, w: *Miasta, ludzie, instytucje, znaki*, s. 13–22, oraz *Uzupełnienia do bibliografii Bożeny Wyrozumskiej – lata [2007]–2009–2017*, oprac. M. Starzyński, w: B. Wyrozumska, *Fontes*, s. XXII–XXIII. Ostatnie pozycje opublikowane w latach 2018–2022 odnotowuje M. Starzyński, *Bożenna Wyrozumska (1933–2022)*. „*Moją małą ojczyzną jest Kołomyja*”, s. 403–404.

⁵ Historię Katedry Nauk Pomocniczych Historii omawia S. Mikucki, *Nauki Pomocnicze Historii w Uniwersytecie Jagiellońskim*, w: *Studia z dziejów Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. S. Mikucki, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 139, 1967, z. 16, s. 165–183. Wiele informacji o B. Wyrozumskiej można znaleźć w pracy *Profesor Zbigniew Perzanowski (1922–1999)*. *Historyk, archiwista, nauczyciel*, red. Z. Piech, Kraków 2021, według indeksu.

⁶ Szerzej o tym zob. Z. Perzanowski, *Z dziejów Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki w Uniwersytecie Jagiellońskim*, w: *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21–22 października 1993 roku Profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane*, red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 25–26.

⁷ S. Salmonowicz, *Ulica Straszewskiego 27 – Stanisławowi Grodzickiemu do sztabucha*, w: *Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Grodzickiemu w 80-lecie urodzin*, red. M. Małecki, Bielsko-Biała 2009, s. 50.

B. Wyrozumska spędziła w lokalu Zakładu przy ul. Studenckiej 3 (daw. ul. Świerczewskiego)⁸. Atmosfera tych dwóch miejsc odegrała ważną rolę w kształtowaniu się Jej osobowości i realizacji naukowych planów.

Początkowo promotorką pracy doktorskiej B. Wyrozumskiej miała być prof. Z. Kozłowska-Budkowa, a temat brzmiał: *Książka rękopiśmienna w średniowiecznym Krakowie*. Było to związane z zainteresowaniami prof. Z. Kozłowskiej-Budkowej średniowieczną kulturą piśmienniczą. Jednak do jego realizacji nie doszło, a wśród publikacji B. Wyrozumskiej nie ma żadnych śladów podjęcia tego tematu. Debiut naukowy nastąpił dość późno, dopiero cztery lata po zatrudnieniu, a publikacje, oprócz drobnych recenzji, koncentrowały się początkowo na problematyce miejskiej dotyczącej trzech miast: przede wszystkim Radomia, a także Olkusza i Czerwowa. Szczególne miejsce wśród nich zajmował pierwszy z tych ośrodków. W tomie studiów poświęconych miastu B. Wyrozumska opublikowała artykuły o Radomiu w bulli papieża Hadriana IV z 1155 r., przywilejach lokacyjnych oraz jego handlu w świetle przywilejów celnych. Najcenniejsza była jednak edycja 61 dokumentów Radomia z lat 1355–1611, wydana w dwóch częściach tworzących mały kodeks dyplomatyczny miasta⁹. Prace te zostały zauważone i nagrodzone Nagrodą II stopnia Funduszu Nauki i Kultury im. Jana Kochanowskiego. W latach 1969–1972 ogłaszała krótkie recenzje i zapiski poświęcone publikacjom dotyczącym problematyki miejskiej. Prace te wprowadziły Ją w tematykę, którą następnie rozwijała w badaniach nad historią Krakowa i Kazimierza. Mimo to temat Jej pracy doktorskiej dotyczył innego zagadnienia.

Tytuł doktora nauk humanistycznych B. Wyrozumska uzyskała w 1967 r. na podstawie rozprawy *Rozwój sieci drożnej w ziemi krakowskiej do końca XVI wieku* napisanej pod kierunkiem prof. S. Mikuckiego i opublikowanej w 1977 r.¹⁰ Publikację tę poprzedziła edycja *Lustracji dróg województwa krakowskiego z roku 1570* (1971)¹¹. Problematyką „drog jako ważnym elementem przestrzennej budowy państwa i jego cywilizacyjnego rozwoju” zainteresował Ją prof. K. Buczek¹². On też był jednym z recenzentów pracy doktorskiej. Drugim recenzentem była doc. dr Krystyna Pieradzka. Promotorów pracy magisterskiej i doktorskiej, prof. R. Grodeckiego i prof. S. Mikuckiego, B. Wyrozumska uważała za swoich mistrzów, czemu dawała wyraz zarówno w wypowiedziach, jak i dedykacji zamieszczonej w edycji dokumentów lokacyjnych Krakowa, Kazimierza, Kleparza i Podgórze. Po obronie pracy doktorskiej oraz publikacji *Lustracji dróg województwa krakowskiego* nie kontynuowała tej problematyki ani też szerzej tematyki geograficzno-historycznej. W 1978 r. wygłosiła niepublikowany referat na I Sympozjum nauk dających poznawać źródła historyczne pt. *Znaki drogowe do XVIII wieku*. Dopiero kilka lat przed śmiercią powróciła do tego zagadnienia, publikując przy współpracy Marcina Starzyńskiego lustrację cel i myt małopolskich z 1565 r.¹³

W 1961 r. rozpoczęła współpracę z *Polskim słownikiem biograficznym*, w którym opublikowała łącznie 15 biogramów dotyczących przede wszystkim średniowiecznych urzędników małopolskich. W tym nurcie mieścił się także Jej udział w zbiorowym opracowaniu spisów urzędników małopolskich z XII–XV w., w którym odpowiadała za przygotowanie kartoteki urzędników z lat 1370–1500 sporządzonej na podstawie opracowania Kazimierza Fedorowicza *Dostojnicy i urzędnicy świeccy województwa krakowskiego 1374–1506* (1898), źródeł drukowanych oraz Metryki Koronnej z XV w. Opracowała w tych ramach także spis starostów małopolskich z tychże lat¹⁴. Jako temat rozprawy habilitacyjnej podjęła początkowo małopolski (krakowski) dokument podkomorski, lecz (podobnie jak w przypadku niedoszedłego doktoratu) nic na ten temat nie opublikowała, a habilitacja ostatecznie dotyczyła innego tematu.

W latach 70. i 80. opublikowała szereg drobnych opracowań, krótkich recenzji, biogramów do *Polskiego słownika biograficznego*, głosów w dyskusji, artykułów. Nowy etap w badaniach nastąpił na początku lat 90. Powróciła wówczas do tematyki miejskiej, tym razem koncentrując się na Krakowie i Kazimierzu. Podjęła gigantyczną kwerendę w krakowskich księgach miejskich, których owocem są dwie ważne publikacje: monografia *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*¹⁵ oraz *Żydzi w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich*¹⁶, jak też skromniejsza objętościowo praca *Ormianie w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe*¹⁷.

Z niezrozumiałych przyczyn w monografii kancelarii miasta Krakowa zabrakło wykazu wykorzystanych źródeł, które zostały omówione dopiero w rozdziale poświęconym wytworom kancelarii. Natomiast pełna ich dokumentacja znajduje się w publikacji poświęconej Żydom w średniowiecznym Krakowie. Baza źródłowa obejmuje 44 księgi miejskie przechowywane w Archiwum Państwowym w Krakowie (obecnie: Archiwum Narodowym w Krakowie) oraz Bibliotece Jagiellońskiej.

Skromna objętościowo monografia średniowiecznej kancelarii miasta Krakowa była publikacją ważną i oczekiwaną. Poszerzała ona bowiem zakres badań dyplomatycznych o zaniedbaną sferę miejską. Duże znaczenie dla wyników badań miała

⁸ Z. Piech, *Studencka 3 (dawnej Świerczewskiego)*, w: *Profesor Zbigniew Perzanowski (1922–1999)*, s. 177–218, szczególnie s. 178, 182, 184, 186, 189, 195, 198, 202–203, 205–206.

⁹ B. Wyrozumska, *Dokumenty miasta Radomia z lat 1355–1450*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, 3, 1966, z. 4; też: *Dokumenty miasta Radomia z lat 1444–1611*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, 21, 1984, z. 4.

¹⁰ Praca ukazała się pod zmienionym tytułem: B. Wyrozumska, *Drogi w ziemi krakowskiej do końca XVI wieku*, Wrocław–Kraków 1977.

¹¹ *Lustracja dróg województwa krakowskiego z roku 1570*, wyd. B. Wyrozumska, wstęp historyczny i skorowidz rzeczowy oprac. K. Buczek, Wrocław–Kraków 1971.

¹² B. Wyrozumska, *Drogi w ziemi krakowskiej*, s. 13.

¹³ *Lustracja cel i myt małopolskich z 1565 roku*, wyd. B. Wyrozumska, współpr. M. Starzyński, Kraków 2019.

¹⁴ *Urzędnicy małopolscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Kurtyka, T. Nowakowski, F. Sikora, A. Sochacka, P.K. Wojciechowski, B. Wyrozumska, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990, s. 7.

¹⁵ B. Wyrozumska, *Kancelaria miasta Krakowa w średniowieczu*, Kraków 1995.

¹⁶ *Żydzi w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich*, oprac. B. Wyrozumska, Kraków 1995.

¹⁷ *Ormianie w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe*, wyd. B. Wyrozumska, Kraków 2003. Wydawnictwo zawiera 127 wypisów dotyczących Ormian.

dobrze zachowana podstawa źródłowa, a także pozycja Krakowa jako stolicy i zarazem najważniejszego miasta Królestwa Polskiego. W sześciu rozdziałach Autorka omówiła początki kancelarii miasta Krakowa, jej funkcjonowanie w XIV i XV w. oraz siedzibę, wytwory działalności (omówione w 10 podrozdziałach), funkcje i rolę kancelarii oraz wykaz notariuszy wraz z biogramami. Na podstawie tej monografii w 1997 r. uzyskała tytuł doktora habilitowanego. Recenzentami w przewodzie habilitacyjnym byli prof. Zbigniew Perzanowski, prof. Józef Szymański i prof. Andrzej Tomczak.

Dzięki rozległym kwerendum B. Wyrozumska stała się bez wątpienia najlepszą w swym pokoleniu znawczynią średniowiecznego zasobu archiwalnego miasta Krakowa, co jednocześnie uświadamiało jej skalę braków w zakresie wiedzy o średniowiecznym mieście oraz edycji jego źródeł. W następnych latach starała się przynajmniej w pewnym zakresie wypełniać te luki. Wydała wówczas obszerną *Księgę ławniczą kazimierską 1407–1427*¹⁸, *Księgę proskrypcji i skarg miasta Krakowa 1360–1422*¹⁹ oraz – z inicjatywy prof. Janusza Tandeckiego – *Księgę proskrybowanych Nowego Miasta Torunia (1358–1412)*²⁰. Podjęła też edycję przywilejów miast tworzących krakowską aglomerację miejską. W 1994 r. opublikowała edycję: *Dwa wielkie przywileje średniowiecznego Krakowa* (z 1257 i 1358 r.) w języku łacińskim oraz w polskim tłumaczeniu²¹. W 2007 r. z okazji jubileuszu 650-lecia lokacji Krakowa powróciła do tego tematu. Wydała wówczas sześć *Przywilejów ustanawiających gminy miejskie wielkiego Krakowa (XIII–XVIII wiek)*: Krakowa (z lat 1257 i 1358), Kazimierza (1335), Nowego Miasta (1335), Kleparza (1366) i Podgórze (z lat 1784 i 1785). Edycja zawierała krótki wstęp, łacińskie teksty dokumentów oraz ich tłumaczenie na język polski i angielski²². Do edycji dołączono fotografie wszystkich wydanych dokumentów.

Należy podkreślić wagę tych publikacji. Po raz pierwszy w jednym wydawnictwie znalazły się wszystkie przywileje ustanawiające miasta w krakowskiej aglomeracji. Wcześniej podobne wydawnictwo, o charakterze propagandowym, ukazało się w 1942 r. w okupowanym przez Niemców Krakowie, jednak bez uwzględnienia Nowego Miasta²³. Była to publikacja dokumentów stanowiących podstawę prawną funkcjonowania tych miast. Aleksander Gieysztor, pisząc o najstarszych kodeksach piastowskich, użył w przenośni określenia „rękopisy insygnia monarchii polskiej”²⁴. Sądzę, że również w przypadku dokumentów lokacji miast, a także innych instytucji, np. Uniwersytetu Jagiellońskiego, możemy posługiwać się określeniem „dokumenty – insygnia”, dobrze oddającym ich nie tylko prawną, ale także ideową funkcję jako ważnych zabytków dziedzictwa historycznego.

W tym nurcie należy też uplasować dwukrotną edycję dokumentów fundacyjnych Uniwersytetu Krakowskiego. Najpierw tylko dokumentów wydanych przez Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełłę (1364 i 1400)²⁵, a następnie wszystkich najstarszych przywilejów Uniwersytetu: Kazimierza Wielkiego i Urbana V (1364), ustanowienie Wydziału Teologicznego przez Bonifacego IX (1397) oraz odnowienie Uniwersytetu przez Władysława Jagiełłę (1400). Dokumenty zostały wydane w języku łacińskim oraz w tłumaczeniu na język polski (dokonanym przez B. Wyrozumską), jak też na język angielski. Edycji towarzyszyła wkładka z fotografiami dokumentów²⁶.

Kwerendy w księgach i dokumentach miejskich, monografia średniowiecznej kancelarii Krakowa oraz edycje średniowiecznych ksiąg miejskich zaowocowały też drobniejszymi publikacjami dotyczącymi władz miasta, ich struktury i działalności oraz wytworów prac kancelarii. Na tym gruncie powstał artykuł poświęcony sądownictwu w średniowiecznym Krakowie oraz 13 haseł dotyczących ustroju, instytucji i źródeł miejskich w *Encyklopedii Krakowa*. Hasła te, krótkie z natury rzeczy, są oparte na gruntownej znajomości średniowiecznych źródeł krakowskich.

Z problematyką krakowską wiąże się też, zasygnalizowane już wyżej, wypisy z krakowskich ksiąg miejskich poświęcone Żydom w średniowiecznym Krakowie, które stały się fundamentem wiedzy na ten temat. W wydawnictwie zamieszczono 1179 zapisek z lat 1301–1500. Praca powstała z inspiracji prof. Chone Shmeruka i prof. Jakuba Goldberga z Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, o czym Autorka informuje we wstępie książki²⁷. Wydawnictwo to powstało niejako na marginesie kwerend prowadzonych do pracy o kancelarii miasta Krakowa, o czym B. Wyrozumska wspomina w nieopublikowanym wywiadzie. Na tle licznych publikacji dotyczących Żydów w Polsce, koncentrujących się przede wszystkim na epoce nowożytnej, a zwłaszcza dziejach najnowszych, omawiana praca wyróżnia się zakresem chronologicznym dotyczącym średniowiecza. Jej wartość podnosi też fakt, że nie zachowały się archiwalia krakowskiej gminy żydowskiej z tego czasu, więc materiał źródłowy zebrany z krakowskich ksiąg miejskich ma unikalną wartość.

Autorka nie wykorzystała jednak szerzej efektów swych kwerend źródłowych w opracowaniach monograficznych. Jeszcze przed wydaniem wypisów opublikowała studium o rzekomym wygnaniu Żydów z Krakowa przez Jana Olbrachta, a po ich

¹⁸ *Acta scabinalia Casimiriensia 1407–1427*, wyd. B. Wyrozumska, Kraków 1996.

¹⁹ *Księga proskrypcji i skarg miasta Krakowa 1360–1422 ze zbiorów Archiwum Państwowego w Krakowie*, wyd. B. Wyrozumska, Kraków 2001.

²⁰ *Księga proskrybowanych Nowego Miasta Torunia (1358–1412)*, wyd. B. Wyrozumska, Toruń 2013.

²¹ [B. Wyrozumska], *Dwa wielkie przywileje średniowiecznego Krakowa*, [Kraków 1994].

²² *Przywileje ustanawiające gminy miejskie wielkiego Krakowa (XIII–XVIII wiek)*, oprac. B. Wyrozumska, Kraków 2007.

²³ *Krakau. Dokumente zur Stadtgeschichte*, [Urkundenauswahl und Text O. Rodler, Urkundentexte und übers. von H. Göring], Krakau 1942.

²⁴ A. Gieysztor, *Rękopisy insygnia monarchii polskiej w XI wieku*, w: *Codex Aureus Gnesnensis*, wyd. T. Dobrzeński, [t. 2: *Commentarii*], Warszawa 1988, s. 7–9.

²⁵ [B. Wyrozumska], *Przywileje fundacyjne Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [Kraków 1992].

²⁶ *Najstarsze przywileje Uniwersytetu Krakowskiego*, do druku podała, na język polski przełożyła i wstępem opatrzyła B. Wyrozumska, tłum. na język angielski łacińskich dokumentów oraz wstępu T. Bałuk-Ulewiczowa, Kraków 2000.

²⁷ *Żydzi w średniowiecznym Krakowie*, s. 11. H. Zaremska wspomina, że pomysł publikacji zrodził się w 1985 r. w czasie konferencji na Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie, w toku rozmów prof. J. Wyrozumskiego z członkami ziostwa krakowskich Żydów w Izraelu; zob. H. Zaremska, *Żydzi w średniowiecznej Polsce. Gmina krakowska*, Warszawa 2011, s. 21.

publikacji przede wszystkim artykuł, napisany wspólnie z Jerzym Wyrozumskim, pt. *Nowe materiały do dziejów Żydów krakowskich w średniowieczu*, który – jak informują Autorzy – „stanowi rodzaj historycznego komentarza” do tego wydawnictwa²⁸. Materiał zebrany przez B. Wyrozumską został natomiast obficie wykorzystany przez Hannę Zaremską w monografii poświęconej krakowskiej gminie żydowskiej w średniowieczu. Analiza przypisów drugiej części tej monografii świadczy, że zebrane wypisy stanowią jej źródłowy fundament²⁹. W pracy tej znalazły się również dwa teksty źródłowe w tłumaczeniu B. Wyrozumskiej³⁰.

Tematyka żydowska zajmowała w twórczości B. Wyrozumskiej szczególne miejsce. W jej bibliografii znajdujemy, obok omówionych powyżej wypisów, 10 innych, już drobniejszych pozycji poświęconych tym zagadnieniom. Podjęcie tej tematyki wynikało nie tylko z czysto naukowych pobudek, ale także szczególnego stosunku do historii, tradycji i kultury Żydów polskich, którzy przez kilka stuleci zamieszkiwali wraz z nami, współtworząc polską historię i kulturę. W 2011 r., wraz z mężem prof. J. Wyrozumskim, B. Wyrozumska została uhonorowana Nagrodą im. ks. Stanisława Musiała za „wkład w rozwój badań nad historią Żydów w Polsce, a w szczególności w Krakowie, oraz promowanie studiów żydowskich i polepszanie relacji polsko-żydowskich”.

Formalnie B. Wyrozumska odeszła na emeryturę 30 IX 1998, jednak potrzeby organizacyjne, dydaktyczne i naukowe sprawiły, że była w dalszym ciągu zatrudniona w Instytucie Historii, pełniąc w latach 1997–2004 funkcję kierownika Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki. Od 1991 r. była też kierownikiem specjalności archiwalnej realizowanej w Zakładzie. Po raz ostatni prowadziła zajęcia w roku akademickim 2006/2007 na tzw. wyższym kursie paleografii dla studentów specjalizacji archiwalnej.

Gdybym miał wskazać główną cechę naukowej twórczości B. Wyrozumskiej, to podkreśliłbym działalność edytorską, która zajmowała w Jej pracy szczególne miejsce. W bibliografii znajdujemy blisko 20 pozycji zawierających edycje źródłowe. Część z nich to publikacje drobne, edycje pojedynczych dokumentów, fragmentów ksiąg miejskich, ale wiele to obszernie wydawnictwa zawierające ważne źródła: księgę ławniczą Kazimierza, księgi proskrypcji Krakowa i Torunia, nowe edycje (wraz z tłumaczeniami) dokumentów lokacji Krakowa, Kazimierza, Nowego Miasta, Kleparza i Podgórze, dokumenty fundacji Uniwersytetu Krakowskiego, dokumenty miasta Radomia, wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich dotyczące Żydów i Ormian. Często również w artykułach B. Wyrozumska zamieszczała dość obszernie aneksy źródłowe. Była Autorką tekstów krótkich, oszczędną w słowach, moim zdaniem niejednokrotnie zbyt oszczędną. Wstępy do opracowanych przez Nią wydawnictw źródłowych były lapidarne, zawierające jedynie niezbędne informacje, jakby nie chciała „przytłumić” tego, co mają do powiedzenia same źródła. Skala przeprowadzonych kwerend pozwala na stwierdzenie, że wiedziała więcej, niż napisała.

Przygotowanie do wydawania średniowiecznych źródeł B. Wyrozumska wyniosła z doskonałej szkoły edytorsko-paleograficznej prof. Z. Kozłowskiej-Budkowej. Swoje umiejętności w tym zakresie starała się przekazać studentom, prowadząc przez półwiecze zajęcia z paleografii zarówno w ramach ćwiczeń z nauk pomocniczych historii, jak i podczas kursu paleografii wchodzącego w skład specjalizacji archiwalnej.

Ważnym aspektem Jej naukowych i organizacyjnych działań była troska o tradycję Zakładu Nauk Pomocniczych Historii, jego zbiory oraz pamięć o jego wybitnych postaciach. Starła się skutecznie przekazać ten szacunek i troskę swym młodszym współpracownikom. Opublikowała biogramy Stanisława Krzyżanowskiego, Władysława Semkowicza, Zofii Kozłowskiej-Budkowej oraz nekrologii współpracowników: Zbigniewa Perzanowskiego i Karola Mieszkowskiego. Razem z Marcinem Starzyńskim opublikowała artykuł (wraz z bibliografią) poświęcony Stanisławowi Kurasiowi, wychowankowi Katedry Nauk Pomocniczych Historii. Dbała o twórczość poprzedników, opracowując nowe wydania klasycznych prac: W. Semkowicza *Encyklopedii nauk pomocniczych historii* (Kraków 1999, 2011) oraz *Paleografii lacińskiej* (Kraków 2002, 2011), a także Z. Kozłowskiej-Budkowej *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej* (Kraków 2006), opatrując je przedmowami lub posłowiami. Wraz z Heleną Rawską i Piotrem Rabiejem przygotowała *Katalog fotografii dokumentów średniowiecznych Zakładu Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki UJ* w postaci płyty CD (2001), zawierający 2969 pozycji. Kontynuowała też prace zapoczątkowane przez prof. Z. Kozłowską-Budkową nad repertorium dokumentów z czasów piastowskich. Razem z H. Rawską, w ramach grantu Komitetu Badań Naukowych, opracowała niepublikowane *Repertorium dokumentów polskich z lat 1200–1250*. Materiały zgromadzone do repertorium znajdują się w zbiorach Zakładu Nauk Pomocniczych Historii.

Dbała o dobrą pamięć poprzedników. Kiedy w książce Anetty Rybickiej poświęconej Instytutowi Niemieckiej Pracy Wschodniej (Institut für Deutsche Ostarbeit) pojawiły się w stosunku do krakowskich profesorów, w tym również W. Semkowicza, niesprawiedliwe oskarżenia o kolaborację, podjęła obronę spotwarzonych ludzi i instytucji³¹. Wraz z mężem, prof. J. Wyrozumskim, przygotowała do druku memoriał Stanisława Kutrzeby *W obronie spotwarzonej instytucji*, który nie mógł ukazać się drukiem w 1945 r., opatrując go obszernym aneksem źródłowym. Memoriał dotyczył obrony atakowanej przez komunistyczne władze Polskiej Akademii Umiejętności i kilku jej nowych członków³².

²⁸ B. i J. Wyrozumscy, *Nowe materiały do dziejów Żydów krakowskich w średniowieczu*, „Studia Judaica”, 6, 2003, nr 2, s. 1–18. Artykuł został opublikowany także w języku angielskim i przedrukowany w polskiej wersji językowej w tomie: J. Wyrozumski, *Cracovia mediaevalis*, Kraków 2010, s. 291–310.

²⁹ H. Zaremska, *Żydzi w średniowiecznej Polsce*, s. 329–504.

³⁰ Tamże, s. 198–200, 245.

³¹ A. Rybicka, *Instytut Niemieckiej Pracy Wschodniej. Institut für Deutsche Ostarbeit. Kraków 1940–1945*, Warszawa 2002. O postaci W. Semkowicza zob. B. Wyrozumska, *Ocalić od zapomnienia...*, „Alma Mater”, 189–190, 2016/2017, s. 87, oraz *Mój pierwszy egzamin. Wspomina prof. Józef Andrzej Gierowski*, przyg. do druku B. Wyrozumska, „Alma Mater”, 189–190, 2016/2017, s. 88–89. Wspomnienie prof. J.A. Gierowskiego dotyczy egzaminu zdawanego u prof. W. Semkowicza w ramach tajnego Uniwersytetu.

³² S. Kutrzeba, *W obronie spotwarzonej instytucji. [Rzecz o Polskiej Akademii Umiejętności roku 1945]*, do druku przyg. i aneksami opatrzyli B. i J. Wyrozumscy, Kraków 2003.

Znany powszechnie szacunek B. Wyrozumskiej do tradycji uniwersyteckiej sprawił, że dziekan powierzył Jej na Wydziale Historycznym koordynację corocznego Akademickiego Dnia Pamięci obchodzonego w rocznicę Sonderaktion Krakau 6 listopada każdego roku.

Ważne miejsce w Jej działalności zajmowała dydaktyka. W czasie długoletniej pracy prowadziła zajęcia z nauk pomocniczych historii na studiach dziennych, zaocznych i podyplomowych, najpierw ćwiczenia i proseminaria, następnie wykłady i seminaria, a także zajęcia z paleografii, edytorstwa źródeł, dziejów archiwów, wstępu do badań historycznych, języka łacińskiego i historii Polski. Wypromowała około jedenastu magistrów (brak dokładnych danych) oraz dwoje doktorów: Piotra Rabeja i Elżbietę Knapkę. Pierwszy z nich obronił pracę pt. *Dokumenty i kancelaria Bolesława Wstydliwego, księcia krakowskiego i sandomierskiego*, która pomimo wysokiej oceny recenzentów nie została opublikowana. Praca E. Knapkę ukazała się drukiem pt. *Akta oficjalatu i wikariatu generalnego krakowskiego do połowy XVI wieku* (Kraków 2010).

Nieformalnym uczniem B. Wyrozumskiej jest też Marcin Starzyński³³. Opieka Pani Profesor rozpoczęła się w czasie pisania pracy doktorskiej poświęconej krakowskiej radzie miejskiej w średniowieczu, której następnie była recenzentką. Wspólne zainteresowania naukowe przerodziły się z biegiem czasu we współpracę i wspólne publikacje. W rozprawie habilitacyjnej M. Starzyński zamieścił podziękowanie: „Pominąć nie wolno mi Pani Profesor Bożeny Wyrozumskiej, która przed ponad dziesięciu laty wprowadziła mnie w badania nad średniowiecznym miastem i nauczyła szczególnego szacunku wobec źródła historycznego oraz jego interpretacji”³⁴. W końcowych latach życia B. Wyrozumskiej M. Starzyński był jedynym pracownikiem Zakładu, który na Jej życzenie regularnie Ją odwiedzał. Ja pozostawałem z Nią w kontakcie telefonicznym.

W latach 1955–1970 B. Wyrozumska była członkiem Wydziałowej Komisji Stypendialnej. Długoletnie zaangażowanie w tę pracę przyniosło Jej nagrodę Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (1962), Związku Nauczycielstwa Polskiego (1966) oraz Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (1968). W 1972 r. dyrekcja Instytutu Historii powierzyła Jej zorganizowanie studiów zaocznych, którymi następnie z wielkim zaangażowaniem kierowała przez siedem lat, do 1979 r. Przypomnieć należy, że studia zaoczne były wówczas przeznaczone dla osób pracujących zawodowo, znacznie starszych niż studenci stacjonarni, w dużej mierze nauczycieli nieposiadających magisterium i nadrabiających te braki. Dobra organizacja studium i skutecznie realizowany program były wyrazem troski Pani Profesor o nauczycieli. Związane z tym nadzieje i obawy oraz dole i niedole ówczesnych studentów zaocznych opisała w artykule opublikowanym w „*Życiu Szkoły Wyższej*”³⁵.

Trzeba też wspomnieć o Jej obywatelskim zaangażowaniu. Społeczny entuzjazm „polskiego Sierpnia”, trwający przez kilkanaście pamiętnych miesięcy lat 1980–1981, wciągnął Ją mocno w dokonujące się zmiany. Wybrana na członka Komisji Uczelnianej NSZZ „Solidarność” UJ, współtworzyła Ogólnopolski Zespół Historyczny przy NSZZ „Solidarność” i była jego przewodniczącą. Z ramienia związku uczestniczyła w negocjacjach z ministrem oświaty i wychowania w sprawie zmian w programie nauczania historii w szkołach podstawowych i średnich.

Po ogłoszeniu stanu wojennego podjęła działalność konspiracyjną. Zajmowała się m.in. kolportażem podziemnych publikacji, zaopatrując w nie Bibliotekę Jagiellońską, a także osoby zaufane ze środowiska naukowego. W latach 1982–1989 współredagowała miesięcznik „Solidarność Nauczycielska”. Należy podkreślić wielką wagę tych działań, które w czasach zniewolenia umożliwiały dostęp do wolnego słowa, literatury historycznej, publicystyki politycznej i literatury pięknej. Dawało to poczucie, że *jeszcze Polska nie zginęła*. Społeczny opór lat 80., w którym miała swój udział, był fundamentem, na którym po 1989 r. zbudowano gmach Niepodległej Rzeczypospolitej. Pamiętać należy, że te prace dla Polski odbywały się kosztem naukowej kariery.

Praktyczna walka o wolne słowo zwróciła uwagę B. Wyrozumskiej na instytucję cenzury oraz wydawnictwa podziemne, tzw. drugiego obiegu, co zaowocowało dwiema publikacjami poświęconymi wolnemu słowu. Była Ona autorką polskiej części międzynarodowej wystawy druków publikowanych poza zasięgiem cenzury, zorganizowanej w Wolfenbüttel w 1991 r.³⁶

W tym czasie B. Wyrozumska zajmowała się też pracą daleką od obowiązków naukowych i dydaktycznych, ale jakże potrzebną w ówczesnej trudnej sytuacji gospodarczej i medycznej, współprowadząc społeczną aptekę leków z darów zagranicznych. Była to działalność o charakterze pozytywistycznym, pochłaniająca ogromną ilość czasu, przynosząca ludziom pomoc, pozwalająca zdobyć często niedostępne lekarstwa ratujące zdrowie, a nieraz i życie.

Za prace naukowe, organizacyjne i dydaktyczne była wielokrotnie nagradzana. O niektórych nagrodach już pisałem, dodać do tego należy Złoty Krzyż Zasługi (1975), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1990) oraz nagrodę indywidualną Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego (2002).

Panią doktor, a następnie profesor B. Wyrozumską darzyliśmy w Zakładzie dużym szacunkiem, począwszy od kierownika Zakładu prof. Z. Perzanowskiego, a skończywszy na młodszych pracownikach naukowych. Kiedy w 1981 r. prof. Z. Perzanowski objął dyrekcję Archiwum Państwowego w Krakowie i rzadziej bywał w Zakładzie, uznawaliśmy ją za nieformalną przełożoną, na długo przed habilitacją, co było akceptowane przez Profesora.

Cieszyła się też szacunkiem ogólnopolskiego środowiska historycznego, chociaż należała do historyków nieudzielających się szerzej poza Krakowem. Uczestniczyła przede wszystkim w konferencjach nauk pomocniczych historii organizowanych

³³ Zob. o tym M. Starzyński, *Bożenna Wyrozumska (1933–2022)*. „Moją małą ojczyzną jest Kołomyja”, s. 403.

³⁴ Tenże, *Średniowieczny Kazimierz, jego ustrój i kancelaria*, Kraków 2015, s. 15.

³⁵ B. Wyrozumska, *Studia zaoczne historii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, „*Życie Szkoły Wyższej*”, 25, 1977, nr 5, s. 79–87; też, *Nauki pomocnicze na Zaocznym Studium Historii*, w: *Werbale i pozawerbale środki wyrazu w źródle historycznym. Materiały II Sympozjum nauk dających poznawać źródła historyczne*, Lublin 1981, s. 128–132.

³⁶ Taż, *Die Macht des freien Wortes*, w: *Der Zensur zum Trotz. Das gefesselte Wort und die Freiheit in Europa*, Wolfenbüttel 1991, s. 265–283; też, *Wbrew cenzurze*, w: *Wydawnictwa podziemne w powojennym Krakowie. Materiały sesji naukowej odbytej 26 czerwca 1992 roku*, Kraków 1993, s. 9–22.

przez prof. Józefa Szymańskiego. W 2004 r. była organizatorką sympozjum „Nauki dające poznawać źródła historyczne” w ramach XVII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie. Niestety materiały tego sympozjum nie ukazały się drukiem. B. Wyrozumka kilkakrotnie wyjeżdżała w celach naukowych za granicę: do Niemiec (1991), Szwajcarii (1992), Włoch i Rzymu (1994, 2003).

Świadectwem szacunku było ofiarowanie Jej w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin obszernej książki pamiątkowej *Miasta, ludzie, instytucje, znaki*³⁷. Jej wręczenie odbyło się 28 X 2009 i stało się okazją do spotkania historyków nie tylko z Krakowa, lecz także innych ośrodków³⁸. 31 VII 2018 odbyło się wręczenie dyplomu odnowienia doktoratu B. Wyrozumskiej po 50 latach. Z racji stanu zdrowia miało ono charakter kameralny i odbyło się w mieszkaniu Pani Profesor³⁹. Z tej okazji M. Starzyński przygotował publikację zawierającą wybór artykułów Jubilatki pod znamionym tytułem *Fontes*, poprzedzony zarysem Jej sylwetki naukowej i uzupełnieniem bibliografii⁴⁰. Książka ukazała się w 2018 r. w prestiżowej serii Wydawnictwa Avalon „Mistrzowie Historiografii” i została wręczona wraz z dyplomem odnowienia doktoratu.

W lutym 2004 r. B. Wyrozumka uległa nieszczęśliwemu wypadkowi, który całkowicie zmienił ostatnie 18 lat jej życia. Po operacji i rekonwalescencji powróciła jednak do Zakładu. W przedmowie do dedykowanej jej w 2008 r. książki pamiątkowej napisałem: „Pani Profesor jak za dawnych lat systematycznie przychodzi do Zakładu, w dalszym ciągu pracując naukowo”. To wówczas pracowała nad repertorium dokumentów z lat 1200–1250. Ostatni raz w Zakładzie na ul. Studenckiej 3 pojawiła się latem 2011 r. Przygotowywaliśmy się wówczas do przeprowadzki do nowego lokalu na ul. św. Anny 6⁴¹. W nowej siedzibie Zakładu, pomimo powtarzanych przeze mnie zaproszeń, nie pojawiła się. Ostatnie 11 lat spędziła w domu. Starła się pracować, co dokumentują uzupełnienia do jej bibliografii za lata 2018–2022⁴². Z ogromnym heroizmem radziła sobie z fizycznymi ograniczeniami i cierpieniem, nie skarżyła się. W rozmowach telefonicznych odbywanych w ostatnich latach życia zawsze na początku pytałem o zdrowie i otrzymywałem niezmienną odpowiedź: *na Zachodzie bez zmian*.

Charakterystyka sylwetki Pani Profesor byłaby niepełna bez przynajmniej krótkiego wspomnienia o małżeństwie Państwa Wyrozumskich, stanowiącym ważny element krakowskiego środowiska historycznego w latach 1955–2018. Ślub zawarli w 1955 r. i przez 63 lata, do śmierci Profesora w 2018 r., stanowili wzór dla małżeństw „historycznych”, tak licznych w środowisku krakowskim i ogólnopolskim. Przez ponad półwiecze mieliśmy okazję obserwować bliskość i serdeczność małżeńską oraz wzajemne wspieranie się przez Państwa Wyrozumskich. Liczne osiągnięcia naukowe i organizacyjne Profesora były możliwe dzięki pomocy i wsparciu jego małżonki. Państwo Wyrozumscy nie prowadzili intensywnego życia towarzyskiego, ale małe mieszkanie przy ul. Armii Krajowej 87 bywało miejscem spotkań historyków przyjeżdżających do Krakowa.

Profesor B. Wyrozumka zmarła po długiej chorobie 22 VIII 2022. Pogrzeb odbył się 6 września. Msza święta poprzedzająca uroczystości pogrzebowe została odprawiona w Kolegiacie Akademickiej św. Anny, przy urnie z Jej prochami. Kazanie poświęcone Zmarłej wygłosił historyk ks. prof. Jacek Urban, dziekan krakowskiej kapituły katedralnej i zarazem dziekan Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Mszy świętej towarzyszyła piękna oprawa muzyczna przygotowana przez mecenasa Stanisława Kłysa. Po mszy odbyło się pożegnanie w Kolegiacie Akademickiej. W imieniu Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz władz uczelni przemawiał dziekan prof. Stanisław Sroka, w imieniu Zakładu Nauk Pomocniczych Historii niżej podpisany. Żegnano Panią Profesor w sercu Uniwersytetu, w świątyni położonej nieopodal lokali Katedry (Zakładu) Nauk Pomocniczych Historii przy ul. Straszewskiego 27 i ul. Studenckiej 3, w których spędziła całe swoje zawodowe życie, a także ul. św. Anny 6, gdzie obecnie mieści się Zakład i gdzie powstaje jego najnowsza historia.

Urna z prochami spoczęła na Cmentarzu Rakowickim w nowej Alei Zasłużonych, w grobie, w którym od 2018 r. spoczywa prof. Jerzy Wyrozumski. W wywiadzie udzielonym w 2007 r. B. Wyrozumka powiedziała: „Wzięłam sobie ziemi z Kołomyi, by mi wrzucono ją do grobu” i to życzenie zostało spełnione. Na zakończenie uroczystości pogrzebowej syn Tomasz wrzucił tę ziemię do grobu. Kończąc pożegnalne przemówienie, zacytowałem fragment Psalmu 90 czytanego w niedzielę poprzedzającą pogrzeb:

*Bo tysiąc lat w Twoich oczach jest jak dzień wczorajszy, który minął, i jak nocne czuwanie.
Porywasz ich i są jak sen poranny, mijają niby trawa.
Rano kwitnie i pleni się, wieczorem skoszona usycha.*

Zenon Piech
Instytut Historii
Uniwersytet Jagielloński
Kraków

³⁷ Zob. przyp. 1.

³⁸ Z. Piech, *Dwa jubileusze Profesor Bożeny Wyrozumskiej*, „Alma Mater”, 122–123, 2010, s. 33–35.

³⁹ M. Starzyński, *Na gruncie jasno rozpoznanych faktów. Odnowienie doktoratu prof. Bożeny Wyrozumskiej po pięćdziesięciu latach*, „Alma Mater”, 204–205, 2018/2019, s. 50–53.

⁴⁰ Zob. przyp. 1.

⁴¹ Ostatnie spotkanie w Zakładzie przy ul. Studenckiej 3 ilustruje fotografia zamieszczona w publikacji *Profesor Zbigniew Perzanowski (1922–1999)*, il. 61.

⁴² *Uzupełnienia do bibliografii Bożenny Wyrozumskiej*, w: B. Wyrozumka, *Fontes*, s. XXII–XXIII.